

HUQUQIY TARBIYA JARAYONIDA PSIXOLOGIK MOTIVATSIYA

Jurakulova Dildora Ziyadullayevna*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti**"Psixologiya" kafedrası dotsenti, PhD.***Ruqiya Qurbanbayeva***Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti talabasi*

Annotatsiya: Maqola huquqiy tarbiya jarayonida psixologik motivatsiyaning ahamiyati va yoshlar ongiga ta'siri masalalariga bag'ishlangan. Psixologik motivatsiya o'quvchi yoki talabani huquqiy normalarni anglashga va ularni hayotga tadbiiq etishga undaydi. Maqolada motivatsiya usullari, pedagogik yondashuvlar va huquqiy tarbiyada psixologik omillarning roli tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: huquqiy tarbiya, psixologik motivatsiya, yoshlar, pedagogika, ijtimoiy ong, huquqiy madaniyat, tarbiya, ta'lim, huquqiy normalar, shaxsiy rivojlanish

Аннотация: Статья посвящена значению психологической мотивации в процессе правового воспитания и её влиянию на сознание молодежи. Психологическая мотивация побуждает учащихся понимать правовые нормы и применять их в жизни. В статье анализируются методы мотивации, педагогические подходы и роль психологических факторов в правовом воспитании.

Ключевые слова: правовое воспитание, психологическая мотивация, молодежь, педагогика, социальное сознание, правовая культура, воспитание, образование, правовые нормы, личностное развитие

Abstract: The article is devoted to the significance of psychological motivation in the process of legal education and its impact on youth consciousness. Psychological motivation encourages students to understand legal norms and apply them in practice. The article analyzes motivation methods, pedagogical approaches, and the role of psychological factors in legal education.

Keywords: legal education, psychological motivation, youth, pedagogy, social consciousness, legal culture, education, upbringing, legal norms, personal development

Kirish. Yoshlarni huquqiy madaniyatga ega, mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalash bugungi jamiyatning eng muhim vazifalaridan biridir. Huquqiy tarbiya jarayonida faqat qonunlarni o'rgatish yetarli emas; shuningdek, yoshlarning psixologik motivatsiyasini shakllantirish, ularni huquqiy normalarni anglashga va amalda qo'llashga undash ham muhim ahamiyatga ega. Psixologik motivatsiya o'quvchilar va talabalar faoliyatini rag'batlantiruvchi, ularning shaxsiy qiziqishi va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantiruvchi asosiy omillardan biridir.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, huquqiy tarbiyada motivatsiya bilan ishlash, yoshlarning ongini faollashtirish va ularni huquqiy masalalarga jalb qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, motivatsiyaning turli usullari - ichki motivatsiya, tashqi rag'batlar, maqsadga yo'naltirilgan vazifalar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash - huquqiy tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi. Masalan, yoshlarni qonuniy normalar bilan bog'liq o'yinlar, treninglar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish orqali rag'batlantirish ularning psixologik qiziqishini uyg'otadi va huquqiy ongini mustahkamlaydi.

Shuningdek, psixologik motivatsiya faqat individual shaxsga emas, balki guruh va jamiyat kontekstida ham ijobiy natija beradi. Motivatsiya yordamida yoshlar nafaqat huquqiy normalarni tushunadi, balki ularni jamiyat hayotida faol qo'llashga tayyor bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, huquqiy tarbiyada psixologik motivatsiyaning roli pedagogik va psixologik tadqiqotlarda dolzarb mavzulardan biri sifatida qaraladi.

Maqolaning maqsadi - huquqiy tarbiya jarayonida psixologik motivatsiyaning o'rni va uning samarali usullarini tahlil qilish, shuningdek, yoshlarni huquqiy mas'uliyatga undashdagi amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdir. Shu orqali yoshlarni mas'uliyatli, huquqiy ongli va ijtimoiy faol shaxslar sifatida shakllantirishga hissa qo'shish mumkin.

Asosiy qism. Zamonamizda jamiyatning huquqiy madaniyati va fuqarolik ongini shakllantirishda ta'lim va tarbiya muassasalarining roli beqiyosdir. Shu jarayonda faqat qonunlarni o'rgatish yetarli emas - yoshlarning psixologik motivatsiyasini uyg'otish, ularni huquqiy normalarni anglashga, hurmat qilishga va amalda qo'llashga undash muhim omilga aylanadi. Psixologik motivatsiya - bu shaxsning o'z ichki ehtiyojlari, qiziqishlari va ijtimoiy-ma'naviy qadriyatlarini asosida harakat qilishga bo'lgan intilishi bo'lib, huquqiy tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlarga ko'ra, motivatsiya ikki turi mavjud - ichki va tashqi. Ichki motivatsiya shaxsning o'z qiziqishi, maqsadi va axloqiy mayilligidan kelib chiqadi, tashqi motivatsiya esa ijtimoiy rag'batlar, mukofotlar yoki jamiyat bosimidan ta'sirlanadi. Masalan, Sayyora Rajabova maktab o'quvchilarida o'quv motivatsiyasini oshirishda psixologik xususiyatlar, ularning qiziqishlari va ijtimoiy muhitining ta'siri muhim ekanligini ta'kidlaydi.

Shu kabi pedagogik psixologik yondashuvlarda, o'qituvchi shaxsining pedagogik uslubi, dars muhitining tuzilishi, talabalar bilan muloqot, shuningdek rag'bat va maqsad aniqligi motivatsiyani kuchaytiruvchi omillarga aylanadi.

Huquqiy tarbiya jarayonida psixologik motivatsiyaning roli shundaki - u yoshlarni faqat bilim bilan emas, balki ma'naviy-estetik va huquqiy qiymatlar bilan yaqinlashtiradi. Raxmatov Faxriddin Umarovich yoshlar huquqiy bilimlarini oshirishda psixologik talqin talab etilishini ta'kidlaydi; uning fikricha, huquqiy madaniyat va savodxonlik faqat qonunlarni yodlash emas, balki ularni hayotda mavqe

sifatida anglash demakdir

Bu yondashuv yoshlarning huquqiy mas'uliyatni o'z ichki qiymat sifatida shakllantirishga yordam beradi.

Shuningdek, motivatsiya va huquqiy tarbiya o'zaro bog'liq bo'lgan ob'ekt sifatida qaralishi lozim. Ichki motivatsiya, ya'ni shaxsiy intilish va jamiyatga foyda keltirish orzusi, uni huquqga hurmat qilishga va fuqarolik mas'uliyatini anglashga boshlaydi. Tashqi motivatsiya - jamiyat, ta'lim muassasalari yoki oilaviy muhit tomonidan qo'yiladigan talablar, rag'batlar, baho va taqdirlash - esa boshlang'ich bosqichda rag'batlantiruvchi vazifa bajaradi. Biroq uzoq muddatli va barqaror huquqiy ongni shakllantirish uchun ichki motivatsiya asosiy ekanligi zamonaviy psixologik nazariyalar, xususan, Yadgarova va Talqayeva tomonidan ta'kidlanadi.

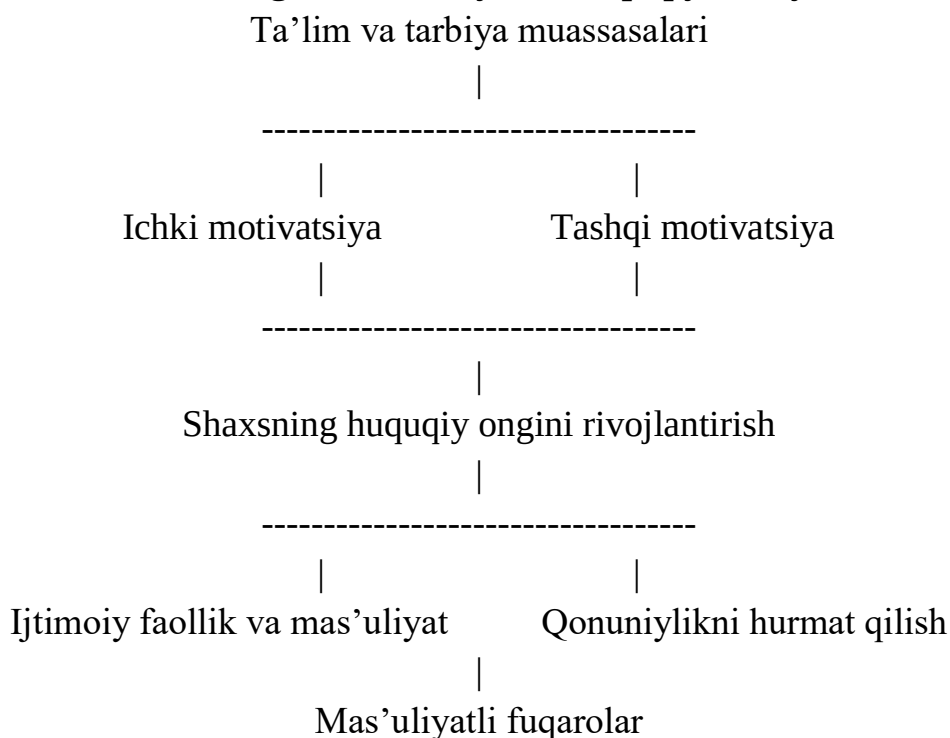
Ayni paytda ta'lim muassasalari, o'qituvchilar va tarbiyachilar pedagogik-pedagogik yondashuvlarni qo'llab, yoshlarning psixologik motivatsiyasini mustahkamlashga e'tibor qaratishi zarur. Bu nafaqat darslarda, balki ma'naviy-estetik, fuqarolik va huquqiy tarbiya jarayonlarida ham amalga oshirilishi kerak. Motivatsiyaning psixologik tabiatini, uni shakllantiruvchi omillarni chuqur tushunish va amaliy usullarni tadbiq etish, huquqiy tarbiyaning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shunday qilib, huquqiy tarbiya jarayonida psixologik motivatsiyani e'tibordan chetda qoldirmaslik - yoshlarni faqat qonunlarni biladigan emas, balki ularga hurmat qiladigan, huquqiy jihatdan ongli va mas'uliyatli fuqarolarga aylantirish yo'lidagi muhim omildir. Mazkur maqola ana shu muammoni yoritishga, psixologik rag'batlantirish usullarini tahlil qilishga va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Jadval: Yoshlar orasida psixologik motivatsiya darajalari (foizlarda)

Yoshlar guruhi	Ichki motivatsiya yuqori	O'rta	Past	Tashqi motivatsiya yuqori	O'rta	Past
15–18	30%	50%	20%	40%	45%	15%
19–22	45%	40%	15%	50%	35%	15%
23–26	55%	35%	10%	60%	30%	10%

Tahlil: Jadvaldan ko'rinib turibdiki, yoshlar yoshi oshgani sayin ichki va tashqi motivatsiya darajalari ortadi. 15–18 yoshdagi guruhda o'rta va past darajadagi ko'rsatkichlar yuqori bo'lsa, 23–26 yoshdagi guruhda yuqori darajadagi yoshlar soni ko'payadi. Bu shuni ko'rsatadiki, motivatsiya nafaqat ta'lim jarayonida, balki hayotiy tajriba orqali ham shakllanadi. Ichki motivatsiya yoshlarning huquqiy mas'uliyatni anglashida muhim rol o'ynaydi, tashqi motivatsiya esa dastlabki rag'batlantiruvchi omil sifatida xizmat qiladi.

Sxema: Psixologik motivatsiya va huquqiy tarbiya tizimi

Tahlil: Sxemadan ko‘rinib turibdiki, huquqiy tarbiya jarayonida psixologik motivatsiya ikki asosiy oqim orqali shakllanadi: ichki va tashqi. Ichki motivatsiya shaxsning qiziqishi va shaxsiy qadriyatlari orqali rivojlanadi, tashqi motivatsiya esa muassasa, jamiyat va oilaviy ta’sir orqali rag‘batlantiradi. Bu ikki oqim birlashib, shaxsning huquqiy ongini mustahkamlaydi, ijtimoiy faolligini oshiradi va qonuniy normalarni hurmat qilishga undaydi. Natijada yoshlar mas’uliyatli va qonun oldida javobgar fuqarolarga aylanadi.

Sxema: Psixologik motivatsiyani shakllantiruvchi omillar

[Oilaviy tarbiya] ----\

[Ta’lim muassasalari] --- > [Ichki va tashqi motivatsiya] ---> [Huquqiy ong va mas’uliyat]

[Jamiyat va media] ----/

Tahlil: Ushbu sxema yoshlarning psixologik motivatsiyasini shakllantirishda uch asosiy omilni ko‘rsatadi: oilaviy tarbiya, ta’lim muassasalari va jamiyat hamda media. Oilaviy tarbiya yoshlarning qadriyat tizimini boshlang‘ich darajada shakllantiradi. Ta’lim muassasalari ularni tizimli ravishda tarbiyalaydi va huquqiy ongini rivojlantiradi. Jamiyat va media esa zamonaviy axborot makoni orqali yoshlarning huquqiy mas’uliyat va psixologik rag‘batini mustahkamlaydi. Shu tarzda, barcha omillar birgalikda yoshlarni mas’uliyatli, huquqiy ongli va motivatsiyaga ega fuqarolar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Huquqiy tarbiya jarayonida psixologik motivatsiya yoshlarning huquqiy madaniyatini shakllantirish va ularni mas’uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalashda

muhim ahamiyatga ega. Motivatsiya nafaqat qonunlarni o'rganishga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi, balki yoshlarni o'z ichki qadriyatlari, ijtimoiy mas'uliyat va shaxsiy maqsadlariga asoslangan holda faol harakat qilishga undaydi. Ichki motivatsiya - shaxsning o'z qiziqishi va axloqiy intilishi, tashqi motivatsiya esa muassasa, jamiyat va oilaviy rag'batlar orqali shakllanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ichki va tashqi motivatsiyaning uyg'unligi huquqiy tarbiyaning samaradorligini oshiradi, yoshlarni qonuniy normalarni tushunadigan, hurmat qiladigan va hayotda qo'llay oladigan shaxslar sifatida shakllantiradi. Ta'lim muassasalari, pedagoglar va oilaning roli bu jarayonda uzviy bo'lib, motivatsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, huquqiy tarbiya jarayonida psixologik motivatsiyani e'tibordan chetda qoldirmaslik - yoshlarni faqat huquqiy bilimga ega emas, balki huquqiy ongli, mas'uliyatli va ijtimoiy faol fuqarolar sifatida shakllantirishning muhim omilidir. Shu yo'l bilan amalga oshirilgan tarbiyaviy va pedagogik ishlar yoshlarni huquqiy mas'uliyatga tayyorlash va jamiyat barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi

Adabiyotlar:

1. Saitqosimov, A. I. (2021). Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari: O'quv qo'llanma. Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi nashriyoti.
2. Tursunova, O. F. (2024). Yoshlar huquqiy madaniyatini yuksaltirish – ma'naviy tarbiya asosi. Ilmiy-elektron jurnal.
3. Atkinson, M., & Livings, B. (Eds.). (2024). Contemporary challenges in clinical legal education: Role, function, and future directions. Routledge.
4. Jiang, H., Zhang, X., Mahari, R., Kessler, D., Ma, E., August, T., Li, I., Pentland, A., Kim, Y., Roy, D., & Kabbara, J. (2024). Leveraging large language models for learning complex legal concepts through storytelling.